

SMAKBITAR FRÅN HELSINGFORRS

INSPIRATIONSMATERIAL

INSPIRATIONSMATERIAL FÖR UTSTÄLLNINGEN SMAKBITAR FRÅN HELSINGFORS

Utställningen Smakbitar från Helsingfors är ett bra studiebesöksobjekt särskilt för elever på högstadiet och gymnasiet, men passar även för yngre elever. Den erbjuder möjligheter att forska, testa och fundera. Utställningen är tematisk och man hittar perspektiv för att betrakta olika företeelser samt material till många punkter i läroplanerna. Eftersom den inte utgör en kronologisk berättelse, kan man utvidga och fördjupa olika teman eller studera dem självständigt. I utställningen finns flera interaktiva punkter. Detta material presenterar utställningens teman och ger tips på frågor som skolelevgrupper kan reflektera över. Med hjälp av materialet kan läraren skraddarsy ett lämpligt museibesök för sin egen grupp.

Till utställningen hör tidningen Helsingfors Eko, som innehåller mer information om utställningens teman. Tidningen kan laddas ner på stadsmuseets webbplats via adressen www.hel.fi/static/hkm/pdf/kaiku.pdf.

Historiskt bildmaterial om Helsingfors finns på Helsingfors stadsmuseums webbplats www.helsingforsbilder.fi. Man får använda bilderna fritt till exempel i arbeten som ingår i studier, bara man anger bildkällan.

Välkommen till museet!

NIO PERSPEKTIV PÅ HELSINGFORS

Utställningen berättar om Helsingforsbornas vardag. Stadsbornas liv under olika tidsperioder öppnar sig via bekanta och nära teman. Besökaren vandrar från gator till gårdar, från fåtöljen i vardagsrummet till stambordet i baren eller till badstranden. Olika stadsbors erfarenheter och berättelser från olika tidsperioder bidrar också till Helsingfors historia. Den fantastiska miniatyrmodellen som föreställer Helsingfors 1878 synliggör hur staden har förändrats.

STADENS PULS PÅ 1930-TALET

Berättelsen börjar i ett gatulandskap på 1930-talet. Gatorna i staden har inspirerat konstnärer, författare, journalister och forskare att fundera över vad det är med Helsingfors som tilltalar och lockar. Vi får glimtar av livet i en liten storstad och tidsperiodens nyheter.

Helsingfors börjar bli modernt från och med 1920-talet. Det är redan en liten storstad. Stadsborna får intryck utifrån världen: radion blir allt vanligare i hemmen, biografen besöks flitigt och caféerna blomstrar. Flygtrafik inleds på Skatudden på 1920-talet, och 1936 öppnas nya Malms flygplats. Turismen i hemlandet sträcker sig ända till det exotiska Petsamo.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Titta på Maxim-biografens dörrar från 1910-talet och filmreklam från 1930-talet. Ljudfilm var alldeles nytt i början av 1930-talet och färgfilmer var bara en dröm. Vad tänker du om filmernas teman?
- Undersök fönstret i Elantos apotek- och kemikalieaffär. Vilka försäljningsprodukter ser du? Försäljningsprodukterna vittnar om en förbättrad hygien och vardagens små glädjeämnen. Varför fäste man stor vikt vid hygien?
- Merivaaras funkismöbler i skyltfönstret reflekterar nya skönhets- och boendeideal och en ändring av hemmen. Till exempel var Tölö då en modern ny stadsdel. Fundera över vilka boendeideal som syns i nutida nya stadsdelar? Vilka nya stadsdelar känner du till eller vet du att man håller på att bygga?
- Titta på kartan över Finland från 1930-talet. Vilka tankar väcker den? Vad har förändrats?

STADSPANORAMAN

De första fotona i Helsingfors har tagits på 1860-talet. Stadspanoraman är vida landskapsbilder som har genomförts genom att ta foton på en plats i alla väderstreck. Här får man se tre panoraman från olika tidsperioder.

Eugen Hoffers fotade det äldsta Helsingforspanoramat 1866 från tornet till Nikolajkyrkan (Domkyrkan). Bilderna bildar liksom en tredimensionell karta.

Signe Brander fotade 1912 från tornet till Berghälls kyrka som precis byggts färdigt ett panorama, där stadsdelen Berghäll ser intressant ut.

Olof Sundström fotade ett panorama i början av 1930-talet på taket till hotell Torini – Finlands första skyskrapa – som då inte ännu byggts färdigt. En stad som är bekant även för nutida helsingforsare öppnar sig inför ögonen.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Bekanta dig med panoramana genom att vrida veven i panoramaanordningen. Du kan byta panorama genom att vrida nummerknappen 1, 2, 3. Man kan zooma in bilderna och man kan antingen välja att texten på bilderna syns eller inte.
- I varje panorama finns platser som även nutida helsingforsare kan känna igen. Sök i varje panorama efter en bekant plats.

FRITIDSSYSSLESÄTTNINGAR I SLUTET AV 1800-TALET

Helsingfors växer snabbt i slutet av 1800-talet. Skillnaderna i levnadsstandard är stora mellan olika befolkningsgrupper.

Den förmögnare befolkningen tillbringar sin fritid i staden och somrarna i sina villor ute i den rena naturen. Arbetarna har långa arbetsdagar, upp till 12–14 timmar, och de arbetar även på lördagar. Arbetarbefolkningen tillbringar sin ringa fritid på söndagar under sommaren i folkparker eller andra ställen i Helsingfors skärgård och på landsbygden i närheten.

Ett hälsosamt badstrandsliv är på modet och simning som hobby sprider sig till alla folkskikt. Man tillbringar fritid på badstränder och det byggs badhus och -inrättningar. Tyvärr börjar stadens strandvatten bli förorenat på grund av industrin och hushållsavfall. Så småningom måste man stänga badhus.

Nils Wasastjerna har med sin runda detektivkamera fotat Helsingforsbornas liv och händelser i staden i 1890-talets skifte.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Prova baddräkter från början av 1900-talet och fota eller spegla dig. Hur ser det ut? Lägg tillbaka baddräkterna på rätt plats.
- Undersök bilderna som tagits med detektivkameran. Nyheter i staden var bl.a. cyklar och hästdragna spårvagnar. Vilka saker/företeelser ser du som är bekanta även för oss?
- På pekplattorna i nischen finns mer information om utvecklingen av Helsingfors strandlinje från den förhistoriska tiden cirka 7000 f.Kr. till slutet av 1800-talet. Landet har höjt sig 60 meter sedan dess.

1950-TALET'S HEM – DRÖMMEN OM EN BOSTAD MED ALLA BEKVÄMLIGHETER

Den snabba tillväxten från och med slutet av 1800-talet har gjort Helsingfors till en stad, där det inte är lätt att hitta en bostad till ett måttligt pris. Situationen är som värst efter andra världskriget, då staden som lidit under kriget tog emot nya invånare som evakuerats från Karelen eller flyttat från landsbygden. Nya områden fogas till staden och de planläggs för förortsbygge. I de nya områdena är bostäderna försedda med ordentliga kök och badrum som förbättrar bostadsförhållandena jämfört med de gamla kvarteren i centrum. Baksidan är längre arbetsresor och de olägenheter som den ökande trafiken orsakar.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Stig in. Lyssna på utdrag ur radioprogram från 1950-talet. Du kan byta kanal, och i programhäftet ser du veckans programutbud.
- Bläddra i tidningarna och undersök rummets inredning. Fundera över hurdant livet vore om till exempel en familj med fem personer skulle bo i ett så här litet hem, endast ett rum. Hur många elever i klassen har ett eget rum?
- Sätt dig på hetekasängen. Knarrar den? Hetekan var en järnsängtyp som tillverkades av Helsingin Teräs Kaluste Oy (därav namnet!). Under 1932–1966 tillverkades över en miljon sängar. Den passade in i trånga hem och var hygienisk. Har du tidigare sett en heteka eller sovit i en? Du kan kika under överkastet. Sängen är bäddad.

UTVECKLINGEN AV INVÅNARANTALET OCH BOSTADSSITUATIONEN I HELSINGFORS UNDER 1900-TALET

1900	1930	1950	2000
- 93 000 invånare	- 210 000 invånare	- 355 000 invånare	- 555 474 invånare
- 18 000 bostäder, varav cirka 50 % spisrum	- 58 000 bostäder, varav cirka 34 % enrummare	- 106 000 bostäder, varav cirka 66 % hade 1-2 rum	- 290 100 bostäder
- 5,2 invånare per bostad	- 3,6 invånare per bostad	- hushåll med inneboende 37 000, totalt 51 000 personer	- invånare per bostad 1,9
		- 75 % av bostäder hyresbostäder	- hushåll med en person 47 %
			- hyresbostäder 53,9 % av alla bostäder

SKUGGORNA I STADEN

Numera anses Helsingfors vara en trygg stad. Krig och förödande bränder är ett avlägset minne. Det bekanta och trygga kan emellertid bli skrämmande, då mekanismer som upprätthåller stadsgemenskapen uppluckras eller upplöses helt.

Under förbudslagen 1919–1932 minskar respekten för lagar och denna tidsperiod är en av de våldsammaste i Helsingfors historia. Upplösningen av stadsgemenskapen upplevs allra starkast under inbördeskriget 1918, då Helsingfors är huvudstaden för det röda Finland.

Den täta bebyggelsen i städerna utgör länge en grogrund för spridning av sjukdomar och dödligheten är högre än på landsbygden. Medicinska upptäckter och en förbättrad hygien har gjort städer till trygga platser att bo i. Det är emellertid värt att komma ihåg att barndödligheten börjar sjunka avsevärt först i början av 1900-talet. Fram till det hörde det till vardagen att förlora egna barn på stadsgemenskapens alla nivåer. Sorgen över att förlora sitt barn har varit stor oberoende av hur pass vanlig barndödligheten har varit.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Se på tavlan med fotografier som föreställer avlidna barn från 1890-talet. Fundera över varför hälsovården har utvecklats sedan dess.
- På väggen finns en –levande– bild på en ung man som ska till fronten 1918. Fundera över varför han har velat ta en bild på sig? På vilken sida är han, de röda eller vita?

- Kriminalmuseets foton från 1920-talet berättar om Helsingfors under förbudslagen. Fundera över varför kriminaliteten ökade då, trots att man förväntade sig att den skulle minska?
- Titta in genom celldörrarna. Vilka tankar väcker utsikten in i cellen i Skatuddens fängelse?

MINIATYRMODELL – HELSINGFORS 1878

I slutet av 1870-talet har Helsingfors cirka 30 000 invånare, och staden byggs raskt. Långa bron delar staden i två olika världar. Bakom bron i Berghäll och Åshöjden uppstår industrialanläggningar och ett icke-planlagt bostadsområde för arbetare. Unga människor flyttar från landsbygden, och under några årtionden blir Helsingfors en kvinnodominerad industristad.

Ryska soldater och utländska handelsmän bidrar också till stadslivet. Förändringen för med sig nya problem. Socialväsendet och fattigvården är ännu outvecklade. Det finns mycket barn, staden drabbas av konjunkturmässig arbetslöshet och bostadsförhållandena är svaga särskilt för arbetarbefolkningen. På oroliga områden förekommer det fattigdom, dryckenskap, osedlighet och våld. Män som ställer till bråk på gatorna kallas huliganer. Målet är att försöka lösa samhälleliga problem och det förs livliga samtal om bostadsfrågan, sedlighet, arbetarnas och kvinnornas ställning, nykterhet och rösträtt.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Undersök miniatyrmodellen från olika håll. Det finns fördjupande information och bilder på olika områden i pekplattorna vid den långa sidan av miniatyrmodellen.
- Välj i appen i pekplattan ett område av miniatyrmodellen och undersök det närmare. Sök i miniatyrmodellen en plats/byggnad i området som presenteras.
- Dessutom finns det vid soffan några pekplattor som ger information via kartor och bilder om de äldre tidsperioderna i Helsingfors från 1700-talet till 1900-talet. Du kan även se på dem.
- Titta på de stora kartorna på väggen. Dessa har gjorts för olika syften och den tidsmässiga skillnaden är cirka 100 år. Den vänstra kartan härstammar från tiden under Krimkriget från 1850-talet och den högra gjordes för turister som kom till olympiska spelen i Helsingfors 1952. Vilka saker väcker uppmärksamhet i kartorna? Stämmer kartorna?

EN MELLANÖLSBAR – FÅR DET VARA EN ÖL?

Mellanölen släpps till mjölkbutiker den 1 januari 1969. Från och med samma dag är det inte längre ett brott att visa sig berusad på offentliga platser. Båda förnyelserna vittnar om ett friare sätt att förhålla sig till alkohol i och med övergången till 1970-talet. Frisläppandet av mellanöl föregås av Alkoholilikes försök med ölrestaurang på 1960-talet. Finland innehar det nordiska rekordet vad gäller anhänganden på grund av fylleri och intag av starka alkoholdrycker. Man tänker att öl lugnar ner samt att det förekommer färre anhänganden på grund av fylleri på platser där öl är populärt. Man börjar tänka att dryckesvanorna blir bättre om alla har tillgång till en ren, trivsamt och kontrollerad omgivning där man kan förtära alkohol. Ölrestaurang svarar mot sådana behov. Vissa motsätter sig försöket och 1963 lämnar en grupp nykterhetsfrämjande riksdagsledamöter in ett riksdagsfrågor i frågan.

Det är inte lätt att få tillstånd ens i städer. Redan 1962 erbjuds lokaler för Kantaravintolat Oy, som grundats av Alko, för att starta ölrestauranger i Munkshöjden och Södra Haga. Bolaget är emellertid inte intresserat av erbjudandena. Som orsak anges Helsingfors stadsfullmäktiges välkända negativa attityd till distributionsställen av alkoholdrycker i bostadsområden.

INVÅNARE PER EN SERVERINGSRESTAURANG 1961

Finland 7 000

Sverige 4 800

Danmark 1 100

Västtyskland 450

Frankrike 90

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Sätt dig vid bordet i baren och se dig omkring. Vad tycker du om inredningen och utbudet i baren?
- I jukeboxen kan man välja musik med Helsingfors som tema. Låtarna har valts av Helsingforsbor genom omröstning. Välj en låt och lyssna på den.
- Efter frisläppandet av mellanöl ökade alkoholkonsumtionen betydligt i Finland. Fundera över för- och nackdelar med frisläppandet av mellanöl. Före lagen uppgick den årliga alkoholkonsumtionen per person till cirka 4 liter, när den däremot under 2015 uppgick till 10,8 liter per 15-årig invånare.

INNERGÅRDEN – BARNENS OCH GÅRDSKARLENS RIKE

Stenhusens fasader döljer bakom sig slutna innegårdar. Dessa utgör en egen till hälften offentlig, till hälften privat värld som erbjuder sina invånare en förlängning till det trånga hemmet, en plats att torka tvätt eller en lekplats. Användningen av gårdarna definieras av praktiska saker såsom avfallshantering och varutransporter, men även av invånarnas behov av att vara tillsammans och tillbringa sin fritid.

Gården är gårdskarlen rike. Han bor ofta i samma hus, tar hand om fastigheten, genomför underhållsarbete och håller pli på barnen ute på gården. För barnen som bor i huset är gården framförallt en trygg lekplats. Ibland händer det emellertid att gården får intressanta – och till och med farliga – besökare.

I och med att bilar blir vanligare beläggs gårdarna med asfalt och invånarna kan inte längre använda gårdarna på samma sätt som tidigare. Gårdskarlarna försvinner, ett servicebolag tar hand om fastigheten och grannarna blir främmande för varandra, eftersom de inte längre tillbringar tid tillsammans på gården.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- I vitrinen finns snickarverktyg och en liten svenskspråkig dagbok. På den andra väggen finns en serie som illustrerar berättelsen i en arbetslös snickares dagbok från 1892.
- Bekanta dig med dagboken och titta i häftet bredvid den med utdrag ur dagboken. Läs den sista sidan i dagboken.
- Fundera varför en 17 dagar lång arbetslöshet var så dramatisk, då många i nuläget kan vara arbetslösa i månader, eller till och med år.
- På innergården kan du testa om du kan rotera en rockring. I "gårdsförrådet" finns även ett hopprep och leksaksbilar om du vill prova dem.

VÅR STAD – SKEJTARE

Skejtning är en väsentlig del av stadskultur. Även om antalet platser som byggts för skejtning samt deras kvalitet har blivit avsevärt bättre under 2000-talet, är gatorna fortfarande hjärtat för skatekulturen. I Helsingfors gatubild började skejtare synas i mitten av 1970-talet, och särskilt från och med 1987 har skatekulturen varit stark.

De viktigaste skateplatserna kallas spots. Dessa är platser i stadsutrymmet som inte byggts för skejtning alternativt självbyggda platser, dvs. DIY-parker. Den mest kända DIY-parken i Helsingfors ligger i Södervik.

Officiella skejtparker är fungerande platser, men de ersätter inte spots på gator och öppna platser, och särskilt inte visuellt. Detta understryks i skatevideor och -tidningar, vars centrala syfte är att dokumentera skejtning. Vid sidan av detta dokumenterar skatevideorna och -tidningarna automatiskt även en urban miljö som är mer omfattande än skejtningen samt de ändringar som sker i miljön.

ATT GÖRA/REFLEKTERA ÖVER

- Se skatevideor. I vissa videor finns det även glimtar av gamla Helsingforsbilder. Känner du igen bilderna som syns på videorna?
- Telefonkiosk. Testa telefonen och ring till ett av numren som syns på rutan. Lyssna på vad Helsingforsbor berättar om sin egen stadsdel. Berättelserna har samlats in i en s.k. berättelsejurta (juttujurta) som har cirkulerat i evenemang som ordnats i olika stadsdelar, bl.a. i Gamlas 2014. Vad skulle du vilja berätta för andra om din hemort?

VAD TYCKTE DU OM UTSTÄLLNINGEN?

- Vilken sak eller företeelse gjorde det största intrycket?
- Nämn några saker som du tycker är bättre nu än för till exempel hundra eller 60 år sedan.
- Finns det något som är sämre nuförtiden jämfört med hur det var tidigare? Om du tycker så, berätta varför?
- Vad tycker du om uttrycket ”den gamla goda tiden”?